

Volfgang Veits, Rūdolfs Šteiners, Marija Šteinere fon Siversa, Ilze Horni
EIRITMIJA

Volfgang Veits

EIRITMIJA –

CELŠS PIE CITĀDAS REDZĒŠANAS

UN CITĀDIEM PĀRDZĪVOJUMIEM

Par kādas kustību mākslas kluso revolūciju

Pirmie iespaidi

Vienaldzīgu tā neatstāj nevienu – šī 20. gadsimta sākumā radusies kustību māksla eiritmija. Daži to krasi noliedz kā kaut ko nesaprotamu, citi ar sajūsmu akceptē kā kaut ko jaunu un rosinošu. Protams, pirmo reizi uz eiritmijas izrādi atnākušiem teātra deju vai pantomīmas cienītājiem visdrīzāk būs jāpiedzīvo zināma vilšanās; dažas viņu cerības paliks nepiepildītas. Viņiem pietrūks dramatisma vai stāstījuma elementa skatuves norisē. Pietrūks arī apbrīnojama lēcieni pāri visai skatuvei, kā arī elpu aizraujošo piruešu, kas liek viņu sirdij iegavilēties. Pantomīmas piekritējs velti meklēs šeit atdarinošu elementu: imitējošu žestu valodu, ar kuru tiek ieskicēts un raksturots kāds ārējs vai iekšējs process, ko skatītāji var spontāni atpazīt. Eiritmijas priekšnesuma apmeklētājs vispirms jūtas samulsis daudzu jaunu un nesaprotamu iespaidu priekšā. Horeogrāfiskas figūras ir daudzveidīgi un sarežģīti savērtas. Ar netrenētu aci tajās vispār ir grūti saskatīt kādas formas. Roku un kāju žesti pārplūst cits citā tā, ka diez vai skatītāja dvēselē rodas kāds

daudz maz uztverams tēls. Ko tad īsti redz eiritmijas uzveduma apmeklētājs? Kam viņš var sekot ar savām maņām? Ko viņš var sajust vai saprast? Rodas jautājums:

Kas top redzams?

Eiritmists parasti kustas uz skatuves, kas nav ierāmēta ne ar kādām kulisēm. Skatuve ir tukša, atvērta gaismas telpa, kurā dzīvo plūstoši mainīgas, kontrastiem bagātās krāsu noskaņas. Eiritmists kustas starp šīm kustīgajām, elpojošajām „kulisēm”, un „gaisma eiritmizē viņam līdzī” – saka šīs kustību mākslas radītājs Rūdolfs Šteiners. Ar saviem žestiem eiritmists satver plūstošo gaismas substanci, veido to, formē, piešķir tai jaunu kvalitatīvu dimensiju. Brīžiem koncentrējoties līdz gandrīz vai sajūtamam asumam, brīžiem izplešoties tālu prom vai uz mirkli aizkavējoties meditātīvā mierā, veidojas šo neredzamo telpisko formu ritms. Ietonētie, krāsainā gaismā uzliesmojošie plīvuri uztver katru impulsu, katru eiritmiskas kustības niansi un nodod to apkārtējai telpai. Skatītājs neredz neko fiksētu, nepārdzīvo neko noteicamu – vienīgi pārejošo.

Ja skatītājs ļaujas šim procesam un nepacietīgi nejautā, ko tas viss nozīmē, tad viņš var sajusties kā pastāvīgi topošo un pārejošo telpas un laika attiecību spēles līdzdalībnieks. Viņš pulsē līdzīgai gaismas un krāsu formu radīšanai norisei. Kustību valoda rada gaisīguma iespaidu, cilvēku stāvi tiek it kā elpas nesti vai caurstrāvoti ar kādu iekšēju nesošu ritmu. Plīvošanas iespaids tiek pastiprināts ar to, ka kustība sākas nevis apakšējā ķermeņa daļā – kājās, bet gan tās izejpunkts ir pārnestas plecu joslas, atslēgas kaula un plīvojošo roku reģionā. Roku žesti sfēriski sniedzas tālumā un iekustina visu apkārtējo telpu, visu perifēriju.

Skatoties ar tā saucamo perifērisko redzi, kas nefiksējas uz atsevišķām detaļām, bet tver visu, kas notiek telpā un laikā, kā vienu veselumu, ienirstot tajā ar visu savu būtību, var ievērot, ka eiritmists ne tik daudz kustas pats, cik ļauj kustībai sevi nest, viņš pats tikai piešķir tai dvēseli, ļauj tai caur sevi ieskanēties un šādi pārveidotu atļaut apkārtējā telpā – šķiet, bezgala tālu. Ikvienu žestu var pārdzīvot kā fragmentu no kādas bezgalīgas, visaptverošas norises – no tās nākot un tajā atkal pazūd.

Kas tiek veidots?

Bez šaubām, skatītājam jānācās redzēt no jauna. Viņam jāmaina savs ierastais skatīšanās un skatītā pārdzīvošanas veids. Šeit netiek atdarināts nekas ārēji tverams, ko viņš varētu identificēt ar kaut ko viņam pazīstamu. Eiritmijā formas tiek veidotas pēc īpašām, tās pamatā esošām likumsakarībām. Žesti, kurus

skatītājs vēro, ir eiritmista dotajā mirklī uztvertā vārda un skaņas tīra izpaušme. To, ko skatītājs tagad redz, viņš jau ir – lielākoties neapzināti – jutēkliski uztvēris un sajutis. Tās ir kustības, dinamiskas kompozīcijas, kas kā dzīvi veidojoši spēki slēpjas mūzikā kā savstarpējas toņu attiecības, bet runā – kā skaņu, sintaksiskas un ritiskas kopsakarības.

Kas padara toni par toni, kas veido no skaņām spriedzes pilnas intervālu, harmoniju, melodiju, ritmu, takta, modulāciju u.c. attiecības un kas runā apkopo skaņas vārdos, vārdus teikumos – visas šīs kustības arī ir tās, kas kļūst redzamas ar cilvēka ķermeņa starpniecību.

Eiritmija nereproducē nedz izrunātās, nedz muzikālās skaņas. Tā rada valodas mākslas darbu vai muzikālu kompozīciju no jauna kā redzamu kustību. Tā kustina kaut ko, no kā izaug tās kustība. Tā ļauj cauri redzamajam spīdēt valodas un mūzikas likumiem. Tā grib būt instruments.

Arī skatītājs, kad viņš redz un pārdzīvo dzejas darbus kā „redzamo valodu”, skaņdarbus kā „redzamo dziedājumu”, kļūst par līdzradītāju, līdzkomponētāju. Viņš procesuāli piedalās formu rašanās un pāriešanas procesā.

Līdz ar to eiritmists neattēlo vis savas subjektīvas emocijas sakarā ar kāda dzejoļa vai skaņdarba pārdzīvojumu. Pats vārds, muzikālais tonis ieskanas eiritmiskajā žestā un atraisās kā ar dvēseli un garu apveltīta forma telpā un laikā.

„Laiks kā iekšēja telpa, telpa kā ārējs laiks” – šie Novalisa vārdi īstenojas eiritmiskajās kustībās: „Telpa pāriet laikā kā ķermenis dvēselē” – saka Novalis. Eiritmija ir radošās gribas noslēpuma atklāsmē. Tā ir radošā Pirmvārda, Logosa orgāns. „Eiritmija ir dievišķās kustības, dievišķās cilvēka veidošanas procesa turpinājums. Caur to cilvēks nonāk tuvāk pie dievišķā, nekā viņš to var bez eiritmijas,” saka Rūdolfs Šteiners.

Līdzpārdzīvojoša veidošana un līdzīgi veidojošs pārdzīvojums

Viena piezīme, lai paskaidrotu teikto. Kādu skaņdarbu vai recitējamu dzejoli klausītājs tik un tā „saprot” tikai tad, ja viņš atdodas toņu, skaņu, vārdu un teikumu kombinācijām un iekšēji atveido to spēli savā dvēselē. Viņam ir jāpārdzīvo dzīvības tapšanas likums, pēc kura veidojas un sabiezē dažādas struktūras un galu galā jāsaklausā tajā visā jēga un jātiek pie tā pārdzīvojuma, jācaurstrāvo tas viss ar domām. **Tikai aktīvi uztverošam, tātad, iekšēji līdzīgi veidojošam cilvēkam mūzika un dzeja atklāj savus noslēpumus.** Tikai iekšējai klausīšanai un līdzveidošanai noved pie īstas sapratnes. Jebkurš īsts mākslas darbs prasa no skatītāja vai klausītāja iekšēji aktīvu uztveri un arvien apzinātāku pārdzīvojumu. Tāpat, pat varbūt vēl vairāk, to prasa arī eiritmija. Šīs kustību mākslas atvērtība, tās atklāsmes raksturs aicina un rosina skatītāju ne vien noskatīties uz formām un žestiem, bet gan satvert tos no iekšpuses dvēseliski un garīgi un kustēties tiem līdzīgi.

Šī viscaur ‘iekšējā māksla’, izpaužoties ārēji caur ķermeņa kustībām, uzrunā cilvēka dvēseliski garīgo jomu. Tikai tur eiritmiskas formas saņem savu īsto dzīvību un sasniedz savu īsto iedarbību: līdzveidojošā skatītāja līdzpārdzīvojumā un līdzveidošanā. Skatītājs tiek iekļauts radošajā mākslas procesā. Tikai individuāli savā radošajā būtībā uzrunātais, līdzveidojošais skatītājs pilnībā pārdzīvo eiritmijas būtību un iedarbību. Tajā slēpjas ‘klusā revolūcija’, pilnīgi jauna dzīves un mākslas kvalitāte un vēl līdz galam nepārdomātais pavērsiens, ko šī jaunā māksla nesīs tuvākai un tālākai nākotnei.

Rūdolfs Šteiners

IEVADVĀRDI PIRMAJAM EIRITMIJAS UZVEDUMAM

Cīrihe, 1919. gada 24. februāris

Kustību māksla, ko sauc par eiritmiju un kas līdz šim tika praktizēta šaurā lokā, radusies balstoties uz Gētes uzskatu, ka visas mākslas ir apslēpto dabas likumu atklāsmes, kuri bez šādām atklāsmēm paliktu slēpti. Ar šo domu var savienot citu Gētes domu. Katrā atsevišķā cilvēka orgānā var atrast likumsakarīgu veselās cilvēka formas izpausmi. Katrs atsevišķs cilvēka loceklis ir zināmā mērā viss cilvēks mazā formātā, tāpat kā – domājot Gētes ziņā – auga lapa ir mazs vesels augšs. Var apgriezt šo domu otrādi un redzēt cilvēkā viena viņa orgāna kopizpausmi. Balsenē un orgānos, kas runājot un dziedot ir ar to saistīti, tiek izpildītas vai rosinātas kustības, kas atklājas skaņās vai skaņu kombinācijās, kamēr tās pašas parastajā dzīvē paliek nenovērotas. Mazāk pašas kustības, drīzāk šo kustību iedīgļi eiritmijā tiek pārveidoti par visa ķermeņa kustībām. Caur visu cilvēku kā kustībai un pozai jāklūst redzamam tam, kas vienā atsevišķā orgānu sistēmā neuztverami norisinās veidojoties skaņām un toņiem. Caur cilvēka locekļu kustībām atklājas tas, kas runājot vai dziedot notiek balsenē un kaimiņorgānos; ar kustībām telpā un ar grupu formām un kustībām tiek attēlots tas, kas cilvēka dvēselē dzīvo kā muzikālais tonis un runa. Tādējādi ar šo eiritmijas mākslu tika radīts kaut kas tāds, kā rašanās brīdī ir valdījuši impulsi, kas ir bijuši visu mākslas formu rašanās pamatā. Viss patvaļīgi mīmiskais vai pantomīmiskais, jebkāda dvēseles stāvokļa simbolizēšana ar kustībām ir izslēgta. Izteiksmīgums tiek sasniegts ar iekšēji likumsakarīgām attiecībām kā mūzikā. Eiritmijai jāatved mūs atpakaļ pie tā, no kā kādreiz ir sākusies dejas māksla, bet no kā tā laika gaitā ir ļoti attālinājusies. Viņa grib to darīt patiesi mūsdienu mākslas ziņā, nevis atdarinot vai tikai atkārtotot veco. Tas pieder pie eiritmijas dabas, ka tā ir cieši saistīta ar mūziku. Muzikālus papildinājumus eiritmiskiem priekšnesumiem, kurus jūs dzirdēsiet izrādes laikā, ir sagādājuši *Lea van der Pals*, *Max Schuurman* un *Jan Stuten*. Kas tagad parādās kā eiritmija, ir tikai pats sākums; gan jau ar šo mākslu saistītie nodomi attīstīsies tālāk, bet tagad tie grib tikt uztverti kā sākums.

Cilvēks, kāds tas stāv mūsu priekšā, ir gatava forma.

Bet šī gatavā forma ir radusies no kustības.

Šī gatavā forma ir radusies no pirmformām, kas veidojās un nomainīja cita citu.

Nevis kustīgais nāk no mierā esošā, bet gan mierā esošais sākotnēji nāk no kustīgā.

Izstrādājot eiritmiju mēs ejam atpakaļ pie pirmkustībām.

Kā mans radītājs veido mani kā cilvēku no pasaules pirmbūtnes?

Ja jūs gribat atbildēt uz šo jautājumu, jums jāveido eiritmiskas formas.

Dievs eiritmizē un no šīs eiritmizēšanas rodas cilvēka veidols.

Marija Šteinere-fon Siversa

PAR EIRITMIJAS MĀKSLAS BŪTĪBU

Rudolf Steiner und Marie Steiner-von Sivers 1908 in Stuttgart

Šī māksla – eiritmija – neattēlo nekādus ķermeņus kā to dara tēlotājas mākslas, tā nepauž arī nekādus dvēseliskus pārdzīvojumus kā deļa vai mūzika, kas kā kosmiska inspirācija ienāk cilvēka dvēselē; tā netver arī plūstošo laika norisi vai iekšējo dvēseles dzīvi kā dzeļa. Tā ir tieša garīgā elementa izpausme: valodas, šīs dievišķās dāvanas, kas ir devusi mums, cilvēkiem, iespēju cauraut ar garu materiālo pasauli un kas pakāpeniski dos mums iespēju apzināti uzticēties smalkākiem elementiem: gaisam, gaismai un ēterim. Tonis un toņa žests ir ceļi pie tā. Ja žests caurstrāvo skaņu, tad rodas mākslinieciska runa. Bet skaņa var radīt savu attēlu fiziskajā ķermenī, un tad tas, kas caurstrāvo gaisa dvašu kā ēterisks veidojošs spēks, pārvēršas no skaņas viļņa formētāja par fiziskā žesta formētāju. Pirmām kārtām rokas, kas neskar vis grīdu, bet satver likteni, ir spējīgas sekot šiem gaisa dwašas veidojumiem. To kustīgumā slēpjas iespēja atveidot daudzveidīgo valodas bagātību un šādi arvien vairāk apgarot ķermeni. Šādi radusies fiziskā kustība norāda uz to, kas vienlaicīgi norisinās ēteriskajā pasaulē, simtkārt metamorfizējas un tādēļ spēj ietvert sevī visu pasaules bagātību, ko aptver valoda. Cik nabadzīgs ir tam blakus gluži personīgs pārdzīvojums!

Šīs garu atbrīvojošās mākslas uzdevums ir paust aiz jutekliskā slēpto pārjuteklisko; žestam jāpaliek par mājienu, par pastāvīgi plūstošo un mainīgo dzīvību, par nesošo spēku, kas vienmēr spēlē ar enerģijām,

improvizē ar kustības impulsiem, uzticot tos telpai, gaismai – pilnīgi nesaistīti ar orgāniem, neatstumjoties ne no kā ķermeniska.

Mūsu kustības māksla runā par lietām, kuras šodien nav iespējams kopt cunftēs: par ēteriskiem veidojošiem spēkiem, kas veido ķermeni, par garīgiem radošiem spēkiem, kas, darbojoties caur dvēseli, caurstrāvo ķermeni un to pacilā. Šie spēki dzīvo arī skaņās, kas veido mūsu valodu; tie dzīvo vārdā, kas taču, kā zināms, ir izveidojis pasauli, bet arī toņos un kadencēs, ritmos un melodijās. Mēs varam atvērties šiem spēkiem, attēlot to kustības tendences ķermeņa žestos, pirmām kārtām roku žestos. Tie paveic, ka cilvēka veidols tiek caurausts ar dvēseli un garu, un līdz ar to ieliek pamatus jaunai estētikai, kas balstās veselībā un objektivitātē. Subjektīva patvaļa šeit ir izslēgta. Personībai piemīt tā pati brīvība, kas, piemēram, piemīt toņu māksliniekam atskaņojot kādu jau sakomponētu skaņdarbu. Apzinātas redzes spēks izmanto lokano ķermeņa instrumentu garīgi māksliniecisko vērtību attēlošanai. Eiritmija nesākas ar muskuļu studijām, bet gan ar spēku, kas vispār ir pamatā fiziskā ķermeņa formām. Tas ir spēks, kas, piemēram, paveic to, ka bērna ķermenis noteiktā brīdī var uzcelties kājās un kas turpmāk dzīvo viņa runas spējā.

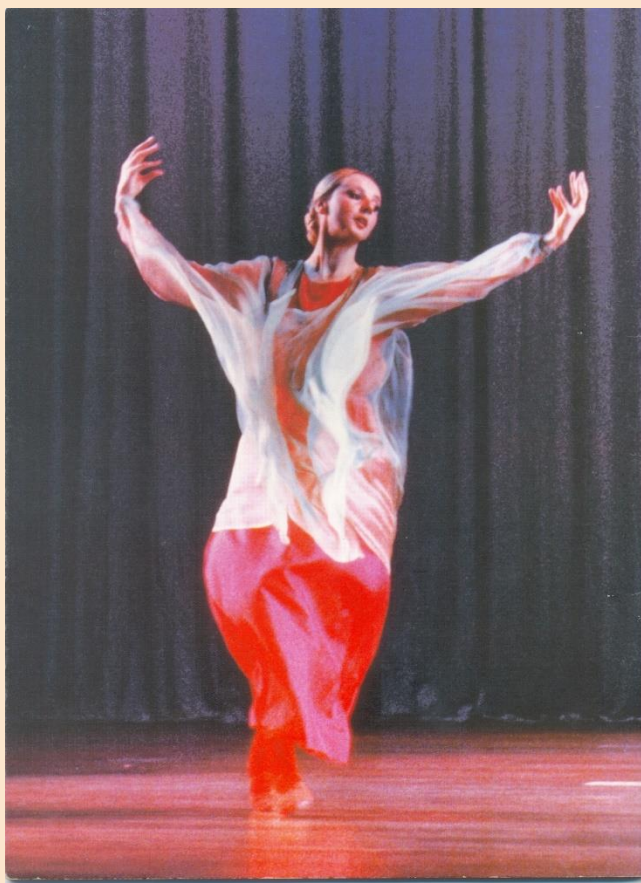
Zināšanas par šīm lietām bija pamatā tam, ko austrumnieki un arī grieķi pazina kā kustību mākslu. Šodien tiek daudzkārt mēģināts šīs lietas atdarināt, nezinot to izcelsmi. Eiritmija ved atpakaļ pie zināšanām par šo izcelsmi.

Ilze Horni

EIRITMIJAS ŽESTU VALODA

Mēģināsim ar dažiem piemēriem parādīt, kā eiritmijā tiek attēlotas skaņas, lai arī tieši kustības ir grūti aprakstīt; arī zīmējumi un fotogrāfijas rāda tikai fiksētu tēlu, un filmas satver tikai ārējo kustību, turklāt zināmas perspektīvas ierobežojumā.

Kad skan, piemēram, skaņa „A”, kas satur sevī pārsteiguma vai apbrīnas kvalitāti, balss saites, rīkle un mute atveras īpaši plati un atbilstoši tam A žestā rokas atveras leņķī uz āru, kā mēs to spontāni darām arī dzīvē, kad ar prieku sagaidām pazīstamu cilvēku vai kaut ko apbrīnojam. Mēs atrodam šo žestu visos laikos un visās kultūrās kā zīmētus tēlus vai plastiskus veidojumus. Mākslas vēsturē tas tiek apzīmēts kā „adorantu žests” (*adorare*: godināt).

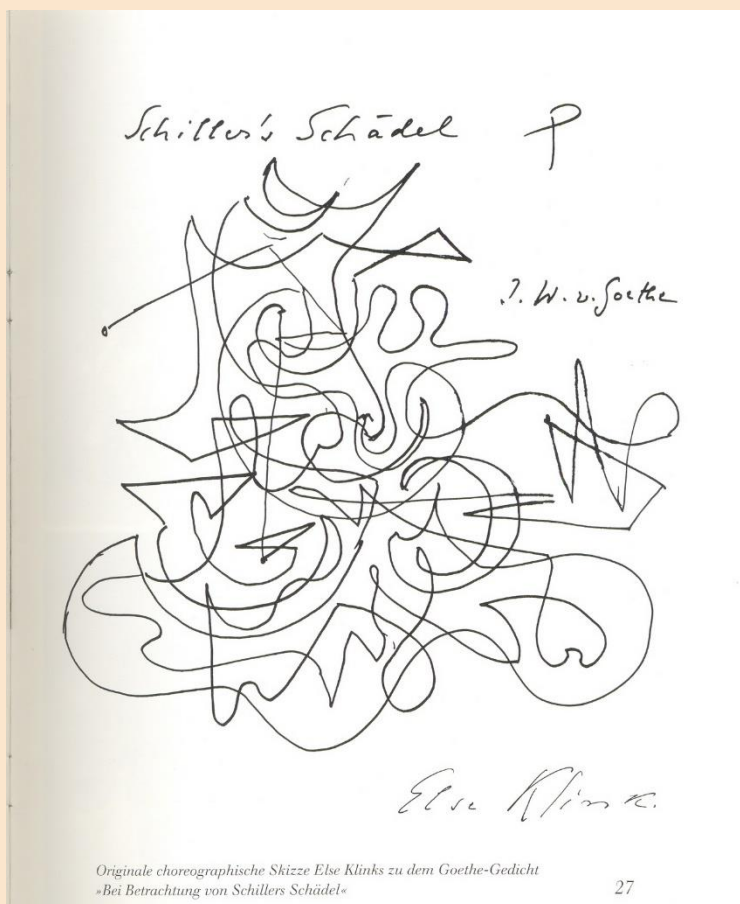

Ja mēs tagad sekojam likumsakarīgai, nevis patvaļīgai, kā R. Šteiners uzsver, patskaņu virknei un pārejam pie „E” žesta, tad pēc tā, ka, to izrunājot, runas orgāni sašaurinās, mēs tūlīt ievērojam kvalitatīvu atšķirību. Eiritmiski mēs pārdzīvojam šo sašaurināšanos pēc tā, ka rokas tuvojas viena otrai un sakrustojas. Tādējādi mēs it kā norobežojamies no apkārtējās pasaules. Arī ikdienā nogaidot vai aizsargājoties mēs sakrustojam rokas. Bet tikai šādi nostājoties pretī pasaulei, mēs varam apzināties paši sevi, nonākt pie pašapziņas, pie mūsos pašos dzīvojošā Es spēka apzināšanās, kas izpaužas skaņā „I” (vācu dialektos bieži „*ich*” (es) vietā saka „*i*”). Ar „I” mēs esam nokļuvuši patskaņu virknes vidū. Izrunājot šo patskani, balsenei jāsavēlka vienā punktā ar citiem, tai blakus esošajiem runas orgāniem; tā ir kā svaru mēlīte starp dažādiem poliem. Eiritmiski „I” žests pauž cilvēka personības tēlu: viņa vertikālo, līdzsvaroto veidolu vainagotu ar galvu, ko viņš nes brīvi, pārvarot Zemes pievilkšanas spēku. No vidus izstieptās rokas tur līdzsvaru starp augšu un apakšu, labo un kreiso pusi, kā arī priekšpusi un aizmuguri. Tālāk nāk arvien vairāk savilkta, arvien blīvāka skaņa. Ar nākamo patskani „O” mēs noapaļojam runas darbarīkus, kā arī rokas eiritmiskā žestā, it kā mīļi kaut ko apkampjot. Te mēs pārdzīvojam iekšēju piepildījumu un siltumu, proti, dvēseles telpu.

Ar pēdējo patskani „U” mēs esam nokļuvuši pie „A” pretējā pola (*A-nfang*: sākums un *Schl-u-ß* – beigas). „U” savēl runas orgānus padarot tos par mazu *Schl-u-nd* (aiza, bet arī rīkle) un eiritmiski rokas ieņem paralēlu stāvokli. Notiek sacietināšanās un līdz ar to nomierināšanās un atvēršanās. Te var tikai iezīmēt domu, ka šādi koncentrēts spēks uzņem virzienu atkal uz āru, kā tas izpaužas vārdos **jūsmot, lūgums, rūgts**. Te var spēcīgi pārdzīvot atšķirību no „A”, kura uzņemošā būtne it kā veido **māju** un ļauj tajā ieplūst spēkiem. Tātad mēs iepazīstam šajā patskaņu rindā involūcijas un inkarnācijas norisi atbilstoši cilvēka veidošanās principam: sākot no pasaulei atvērtās bērna būtnes (A), cauri dzīves vidus posmam (O) pie fiziski sacietējušā, bet apgarotā, uz iekšu vērstā sirmgalvja (U).

Kamēr ar patskaņiem tiek paustas galvenokārt dvēseles noskaņas, līdzskaņi atspoguļo dabā vērojamas kustības. Tā līdzskaņi „L” vai „V” tādos vārdos, kā **vilnis, velties, vēlme** pauž kaut ko plūstošu, veidojošu, katrā ziņā neko cietu. Pretstatā tam, piemēram, ar skaņu „K” mēs apzīmējam visu **kantaino, kokaino**. Ar skaņu „T” tiek izteikts kaut kas **noteikts, taisns, trāpīgs**. Tā formējošs, veidojošs spēks, piedzīvojot pastāvīgas pārvērtības, darbojas plastiskajā līdzskaņu kvalitātē un tiem atbilstošajā eiritmisko žestu valodā.

Apzināti un ar māksliniecisku izjūtu veidojot kustības, mēs ļaujam smalkiem skaņīgiem dzejas elementiem, kā arī muzikālām kompozīcijām ieplūst mūsu locekļos un šādi caur viscēlāko no visiem instrumentiem, caur Dieva radīto cilvēka miesas instrumentu pārdzīvojām visas esamības pamatā esošos visuma pirmžestus un pirmritmus.

Elzes Klink, Štutgartes eiritmijas ansambļa dibinātājas un vadītājas horeogrāfiska skice Gētes dzejolī „Apcerējums par Šillera galvaskausu”.

Avots: „Eurythmeum Stuttgart”